

УДК 334.726:338.436:636.4

М. І. Ібатулін,

д. е. н., професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8765-6261>

І. В. Свиноус,

д. е. н., професор, Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0346-1596>

Б. В. Хахула,

доктор філософії в галузі економіки, доцент,

Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4286-2381>

Н. І. Свиноус,

доктор філософії в галузі менеджменту, асистент, Білоцерківський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3640-0519>

DOI: 10.32702/2306-6792.2022.20.30

РОЗВИТОК КООПЕРАТИВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В СВИНАРСТВІ, ЯК ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТА ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРАЇНИ

M. Ibatullin,

Doctor of Economic Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

I. Svyous,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Bila Tserkva National Agrarian University

B. Khakhula,

PhD in Economics, Associate Professor, Bila Tserkva National Agrarian University

N. Svyous,

PhD in Management, Assistant, Bila Tserkva National Agrarian University

DEVELOPMENT OF COOPERATIVE RELATIONS IN PIG FARMING AS THE BASIS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE INDUSTRY AND FOOD SUPPLY OF THE COUNTRY

Стаття присвячена розгляду проблемам розвитку кооперативних зв'язків у свинарстві, як основи інноваційного розвитку галузі та продовольчого забезпечення країни. Зарубіжний довід та вітчизняна практика переконують, що одним із напрямів забезпечення ефективного розвитку свинарства у сільськогосподарських підприємствах, особливо малих, є формування досконалих кооперативних та інтеграційних зв'язків із контрагентами.

Узагальнюючи вищезазначене, обґрунтованим буде висновок, що створення умов для ефективного розвитку свинарства у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах вимагає посилення розвитку інтеграційних та кооперативних зв'язків на основі довгострокового партнерства для малих, середніх і великих сільськогосподарських підприємств — виробників продукції свинарства.

При організації кооперативного об'єднання у галузі свинарства важливим заходом є розробка моделі взаємовідносин суб'єктів кооперації. При цьому основний принцип повинен полягати в тому, щоб механізм взаємовідносин забезпечував рівні можливості отримання вигоди від спільної діяльності всіх суб'єктів кооперативу. Економічний механізм взаємовідносин повинен забезпечувати взаємозв'язок у кооперованому формуванні на основі еквівалентності взаєморозрахунків, який гарантує відшкодування витрат та отримання прибутку всіма учасниками. Внутрішні розрахункові ціни мають відшкодувати учасникам кооперативного об'єднання витрати та забезпечувати необхідні накопичення з урахуванням специфіки виробництва.

Вважаємо, що управління сільськогосподарським виробничим кооперативом та його структурними ланками має створювати максимально сприятливі організаційно-економічні передумови для захисту інтересів товаровиробників шляхом найкращого використання наявних у них земельних, матеріально-технічних і фінансових ресурсів, сприяти досягненню найвищої продуктивності й ефективності праці. В умовах розвитку ринкових відносин і формування багатуокладної економіки система виробничо-економічних зв'язків людини та мотивація її поведінки дедалі більш ускладнюється.

The article is devoted to the consideration of the problems of the development of cooperative relations in pig farming, as the basis of innovative development of the industry and food supply of the country. Foreign evidence and domestic practice convince us that one of the ways to ensure the effective development of pig farming in agricultural enterprises, especially small ones, is the formation of perfect cooperative and integration ties with counterparties.

Summarizing the above, it will be reasonable to conclude that the creation of conditions for the effective development of pig farming in domestic agricultural enterprises requires strengthening the development of integration and cooperative relations based on long-term partnerships for small, medium and large agricultural enterprises — producers of pig farming products.

When organizing a cooperative association in the field of pig breeding, an important measure is the development of a model of relations between the subjects of the cooperation. At the same time, the main principle should be that the mechanism of mutual relations provides equal opportunities to benefit from the joint activity of all subjects of the cooperative. The economic mechanism of mutual relations should ensure mutual relations in a cooperative formation based on the equivalence of mutual settlements, which guarantees reimbursement of expenses and obtaining profits by all participants. Internal settlement prices should compensate the members of the cooperative association for expenses and ensure the necessary savings, taking into account the specifics of production.

We believe that the management of the agricultural production cooperative and its structural links should create the most favorable organizational and economic prerequisites for protecting the interests of commodity producers by making the best use of their available land, material, technical and financial resources, contributing to the achievement of the highest productivity and labor efficiency. In the conditions of the development of market relations and the formation of a multi-system economy, the system of production and economic relations of a person and the motivation of his behavior are becoming more and more complicated.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, кооператив, свинарство, паспортизація, ресурси.

Key words: agricultural production, cooperative, pig breeding, passporting, resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Зарубіжний довід та вітчизняна практика переконують, що одним із напрямів забезпечення ефективного розвитку свинарства в сільськогосподарських підприємствах, особливо малих, є формування досконалих кооперативних та інтеграційних зв'язків із контрагентами. Очевидно, що позитивний ефект від цього процесу виявляється в наступному: створюються можливості щодо диверсифікації виробництва; покращується стан у певному сегменті ринку суб'єктів господарювання — учасників кооперативних відносин за рахунок консолідації пропозиції продукції свинарства й попиту на матеріально-технічні та фінансові ресурси; створюються передумови для посилення спеціалізації виробництва і відповідного зниження собівартості; раціональне використання наявних ресурсів, що дає можливість забезпечити організаційне поєднання технологічного циклу вирощування та реалізації свиней і продуктів їх забою; зниження трансакційних витрат.

Інтеграція, як і кооперація, за своєю сутністю відображають один і той же процес — виробничо-економічну співпрацю суб'єктів господарювання, які здійснюють різний вид виробничо-господарської діяльності, але вони є складовою технологічного процесу з метою підвищення ефективності виробництва кінцевої продукції або виконання робіт і надання послуг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проте, проблемам розвитку кооперативного руху в свинарства приділено менше уваги. Так, особливості розвитку кооперації у цій галузі розглядали О. І. Лугова, а розроблював модель свинарського обслуговуючого кооперативу О. Ю. Бабаєв. Зважаючи на актуальність проблем, що стосуються сільськогосподарської кооперації в свинарства, існує необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо створення сільськогосподарських кооперативів з виробництва продукції свинарства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток галузі свинарства на сучасному етапі за макроекономічних умов, що складаються, обмежено без удосконалення механізмів концентрації та поглибленої спеціалізації виробництва, без урахування передової практики, технології та використання досягнень науково-технічного прогресу. Оптимальні умови, на нашу думку, для розвитку виробництва свинарства можна і на основі міжгосподарської кооперації сільськогосподарських підприємств.

Розвиток самого руху кооперації в сучасних умовах стримується недосконалістю економічних взаємин між відносно відокремленими сільськогосподарськими підприємствами. В цьому випадку вкрай важливе значення набуває рівновигідне співробітництво, тобто в умовах кооперації для більш ефективного ведення виробництва суб'єкт господарювання, що бере участь у міжгосподарських кооперативних відносинах, має не тільки відшкодувати собівартість переданої в кооператив продукції, але й отримувати необхідну частку прибутку на рівних, з іншими господарствами — учасниками, умовами. Це, у свою чергу, забезпечує підвищення зацікавлення сільськогосподарських підприємств до кооперації [1].

Кооперація у м'ясо-продуктовому підкомплексі розпочинається з місцевих низових кооперативів, що створюють наступний кооперативний рівень. Первинні та кооперативи другого рівня, як правило, об'єднуються і утворюють м'ясні кооперативні національні спілки, що охоплюють не тільки виробництво, переробку та реалізацію, а й виконують постачальницько-збутові функції. Беруть активну участь у вирішенні місцевих, територіальних, а також галузевих та загальнодержавних завдань [2]. На національному рівні кооперативні об'єднання представляють інтереси кооператорів у державних та громадських структурах, беруть участь у розробці державної кооперативної та аграрної політики, законодавчих та нормативних актах.

В останні десятиліття найбільші транснаціональні продовольчі компанії та корпорації закріплюються у країнах з ємними та стійкими

ринками, у тому числі використовуючи недобросовісну конкуренцію, перешкоджаючи просуванню національних товарів на перспективні міжнародні ринки. Конкурувати з ними розрізним товаровиробникам у таких умовах без створення рівнозначних кооперативних структур неможливо. Як наслідок, поряд із створенням кооперативних формувань, що працюють на класичних кооперативних засадах, визначився напрямок інтеграції кооперативних формувань з приватними компаніями [3]. Це дає можливість об'єднати ресурси та капітали, консолідувати та координувати зусилля та засоби для стабілізації виробництва, розширення та освоєння нових ринків, протистояння конкурентам.

Як свідчить досвід провідних країн світу, що при активній ролі держави передусім проводиться удосконалення внутрішньогосподарських економічних відносин лише на рівні первинних сільськогосподарських підприємств з урахуванням впровадження господарського, економічного і комерційного розрахунків. При цьому, внутрішньогосподарські підрозділи суб'єктів підприємницької діяльності працюють за принципами кооперації. З використанням комерційних госпрозрахункових договірних відносинах з орієнтацією кінцевий результат — формування комерційного доходу.

Найбільші кооперативні відгодівельні комплекси, кооперуючись між собою, виходять на м'ясопереробні підприємства та створюють власні торгові мережі.

Як свідчить досвід Німеччини, що практично кожен первинний сільськогосподарський кооператив, що працює в тій чи іншій галузі, є членом вищого кооперативного союзу. У країні сформовано багаторівневу структуру системи кооперації. Організаційно-економічний механізм у зазначених формуваннях будується за повного дотримання кооперативних принципів, розроблених та прийнятих Міжнародним Кооперативним Альянсом [4].

Створення та функціонування м'ясних, як та інших кооперативів, у Німеччині регламентується законами про виробничу та споживчу кооперацію.

У Німеччині кооперативи звільнено від прямих податків. Оподаткування здійснюється через членів кооперативу. При цьому оподатковується прибуток кооперативу, який розподіляється між членами кооперативу. Основними джерелами фінансування під час створення кооперативів є кошти кооператорів. Поряд із

цим істотну допомогу надає держава та Європейський Союз у формі виділення довгострокових кредитів.

Заслуговує на увагу практика реформування сільського господарства, у тому числі створення кооперативів, у східних землях (територія колишньої НДР), адаптація земель колишньої НДР до кооперативної системи ФРН. Проводячи сільськогосподарські реформи Східних землях, було віддано перевагу кооперації, що було однією з складових збереження та збільшення сільськогосподарського виробництва та її доходності.

Реформування сільського господарства та створення кооперативних об'єднань відбувалося за класичною схемою. Завдяки науково-обґрунтованій аграрній політиці у східних землях було збережено сільськогосподарське виробництво. Реформація сільського господарства східної Німеччини відбувається за пріоритетного розвитку кооперації та широкомасштабної підтримки з боку держави. Фінансування направлялося у формі адаптаційної допомоги, а також субсидій щодо вирівнювання доходів у сільському господарстві внаслідок їхнього відставання від інших галузей через особливу специфіку сільськогосподарського виробництва. Крім цього, виділяються кошти за програмою удосконалення аграрної структури та оновлення села, регулювання ринку сільськогосподарських продуктів, стимулювання експорту, підтримка цін на окремі продукти сільського господарства. Окрім надходжень фінансових ресурсів у вигляді підтримки федерального бюджету Німеччини, значні асигнування виділяються з бюджету Європейського Союзу. Загальна сума фінансової підтримки сільського господарства перевищує чистий річний продукт сільського господарства у 1,8 раза.

На наш погляд, лише виважена кооперація взаємно пов'язаних на добровільній основі, але юридично самостійно функціонуючих суб'єктів господарювання виступають найважливішим фактором стабілізації виробництва свинини в нинішніх умовах. Так, одним із методів взаємних розрахунків між кооперуючими підприємствами полягає в тому, що відшкодування витрат за поставлену продукцію в кооператив здійснюється за закупівельними цінами з наступним розрахунком наприкінці року, виручкою отриманої від реалізації готової продукції, тобто фіксується частка участі кожного суб'єкта господарювання, що входить до складу кооперативного формування.

Взаємовідносини між учасниками кооперативу ґрунтуються на укладанні прямих договорів. Всі виробничі витрати кооператив відносить на результати своєї діяльності. В цих умовах, особливе місце у економічних взаєминах сільськогосподарських підприємств при міжгосподарської кооперації з виробництва свинини на промисловій основі із закінченим чи повним циклом виробництва займають корми.

Одним із варіантів є оцінка кормів за нормативним значенням собівартості з урахуванням вартості транспортування. Необхідно відзначити, величина індивідуальних витрат кормів відноситься на собівартість приросту живої ваги сільськогосподарських тварин, що знаходяться на вирощуванні та відгодівлі. В цьому випадку облік витрат по статті "Корми" здійснюється без урахування їх поживності, що призводить до суб'єктивного завищення собівартості приросту ваги. Крім того, дана обставина призводить до нееквівалентних взаєморозрахунків між суб'єктами господарювання — учасниками кооперативного формування.

Вважаємо, що найбільш раціональний вихід з даного становища є укладання прямих договорів між учасниками кооперативного об'єднання. В даному випадку, кооператив відобриває в своєму обліку придбаний корм у господарств — учасників. Всі виробничі витрати кооператив відносить на результати своєї фінансово-господарської діяльності та розподіляє його між господарствами-учасниками за відпрацьованою схемою, що базується на використанні розрахункових цін.

Вибір найбільш прийняттого варіанта розподілу та перерозподілу доходу в рамках економічних взаємин сільськогосподарських підприємств полягає в т. ч. у виборі організаційно-правової форми суб'єкта господарювання. На наш погляд, найприйнятнішою організаційно-правовою формою під час виникнення взаємовідносин між сільськогосподарськими підприємствами є формування сільськогосподарського кооперативу. При цьому з'являється можливість застосування трансфертних цін, що дозволяє підприємствам отримати максимальний сукупний ефект від кооперації.

Наукові розробки та виробничий досвід ведення свинарства показують, що виробництво свинини на свинарському підприємстві організовується за цеховим принципом із тримайданною системою утримання: репродуктор — здійснюється відтворення стада, цех дорощування — вирощують поросят після відлучки, цех відгодівлі свиней [5].

З метою ефективного функціонування сільськогосподарського підприємства — виробника продукції свинарства, що не залежить від надходжень свиней на відгодівлю, а також для забезпечення ритмічності та поточності виробництва вони проєктуються із закінченим або повним циклом виробництва.

У зв'язку з цим, економічні взаємини між кооперативом та підприємствами — учасниками ґрунтуються на своєчасних поставках якісних кормів. Тобто, розподіл доходу від господарської діяльності кооперативу здійснюватиметься пропорційно до кількості поставленого корму з урахуванням його якісних характеристик за розрахунковими цінами. Для його обліку необхідно застосування системи коефіцієнтів переведення певного виду корму в еталонний.

В основу методики розрахунку покладемо рівень розрахункових цін, скориговані з урахуванням вмісту в кормах найважливіших поживних речовин. У зв'язку з тим, що забезпеченість сільськогосподарських тварин енергією є одним з основних чинників, що визначають рівень їхньої продуктивності та потребує дослідження енергетичного балансу в організмі свиней. За схемою, запропонованою вітчизняними науковцями, енергія кишкових газів, як і енергія в гної віднімається з валової енергії корму, що дозволяє точніше визначити енергію перетравних речовин, тобто, для забезпечення життєдіяльності та освіти продукції використовують не чисту, а обмінну енергію, що характеризує їх поживність [6].

Енергетична поживність кормів в обмінній енергії визначається окремо для кожного виду тварин, як правило, у прямих балансових дослідах по різниці між валовою поживністю корму та виділеною в гної, сечі та кишкових газах.

Застосування трансфертних цін у сільськогосподарському кооперативі з виробництва свинини дозволить забезпечити отримання максимального доходу за рахунок оптимізаційного ефекту створюваного принципом отримання не локальних вигод учасників кооперативу, а сукупного синергічного ефекту, що виникає при виробництві необхідного продукту, що має високі споживчі якості.

Необхідно зазначити, що потенціал сільськогосподарської кооперації в Україні не реалізується повною мірою, частка реалізації продукції кооперативами становить менше 0,1 % від валової продукції сільського господарства країни. З-поміж низки чинників, що стримують розвиток сільськогосподарської кооперації, можна виділити такі як: відсутність належного

рівня кооперативної освіти, недостатність обсягу, інструментів державної фінансової підтримки на етапі становлення сільськогосподарських кооперативів і несприятливі умови оподаткування їх діяльності.

Чинний нині Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" від 15 листопада 2020 року має на меті усунути недоліки законодавчої бази й забезпечити відповідність її міжнародним стандартам і сучасним реаліям господарювання. Водночас ознайомлення з цим законодавчим актом дало змогу встановити, що запропоновані зміни мають обмежений характер.

Необхідність внесення змін у закон про кооперацію зумовлювалася відсутністю позитивних тенденцій та динаміки у розвитку цієї форми господарювання. З метою активізації кооперативного руху малих сільськогосподарських підприємств і високотоварних особистих селянських господарств, як способу детінізації їх діяльності, у процесі підготовки написання аналізованого законодавчого акта були використанні основні міжнародні принципи кооперації та найсучасніші світові практики розвитку кооперативів, які, упродовж багатьох років були адаптовані до потреб національного сільського господарства провідними спеціалістами, в тому числі експертами ФАО та ЄБРР [7]. У законі можна підкреслити багато важливих і позитивних моментів, а саме: відхід від застарілої системи імперативного поділу кооперативів на виробничі й обслуговуючі, вдосконалення їхньої організаційно-правової структури, надання їм більшої свободи у господарській та фінансовій діяльності.

По-перше, закон про сільськогосподарську кооперацію повністю ґрунтується на міжнародних нормах, адже був підготовлений спільно з експертами згаданих вище міжнародних інституцій, а також за участю проєкту розвитку кооперативів, який підтримується урядом Канади. Тож, імплементуючи найкращий міжнародний досвід, закон закріпив основні принципи кооперації у світі, визнані Міжнародним кооперативним альянсом. По-друге, в межах одного закону, узагальнено законодавчі положення стосовно до сільськогосподарської кооперації в Україні. По-третє, Закон усуває всі штучні бар'єри та надає нові можливості для розвитку сільськогосподарських кооперативів. Передбачається перехід до єдиної організаційно-правової форми — сільськогосподарський кооператив. По-четверте, за умовами міжнародного принципу кооперації, який дозволяє вільне й відкрите членство, По-п'яте, членам прибуткових кооперативів надається право на

отримання дивідендів і патронажних дивідендів. По-шосте, створюються стимули для активної участі членів в діяльності кооперативу. Закон запроваджує можливість прийняття рішень сільськогосподарським кооперативом з урахуванням додаткової кількості голосів членів, пропорційної до їхньої участі в господарській діяльності такого кооперативу, зберігаючи принцип демократичності в управлінні кооперативом шляхом впровадження комплексної системи запобіжників.

Закон дає можливість використовувати повний спектр інструментів операційної, інвестиційної та фінансової діяльності та повноцінно управляти пов'язаними з цим грошовими потоками. Завдяки новим можливостям ведення господарської діяльності через кооперативи, останні можуть об'єднати виробників сільськогосподарської продукції у просуванні її на внутрішній і зовнішні ринки. Крім того, уможливить створення на базі кооперативу власних переробних потужностей, що дасть змогу виробляти та продавати продукцію з вищою доданою вартістю.

Крім того, сільськогосподарські кооперативи, які діють з метою одержання прибутку, отримали право безпосередньо закуповувати продукцію не лише у своїх членів, а й вести торгові операції з не членами кооперативів в обсязі до 20 % виручки кооперативу. До цього часу кооперативи, які об'єднували юридичних осіб не мали права купувати у своїх членів продукцію.

Прийнятий Закон про сільськогосподарську кооперацію не передбачає окремих видів підтримки для сільськогосподарських кооперативів, оскільки це певною мірою не є предметом його регулювання. Проте в його положеннях зазначено, що державна підтримка сільськогосподарських кооперативів здійснюється відповідно до державних і регіональних програм за рахунок державного та місцевих бюджетів. Тобто підтримка можлива відповідно до окремих програм: у програмі розвитку фермерських господарств на 2020 р. було передбачено фінансову підтримку кооперативів, зокрема, надано можливість відшкодувати 70% вартості придбаного кооперативами не тільки вітчизняного обладнання, а й техніки для транспортування сільськогосподарської продукції.

Нова законодавча основа для кооперації відкриває подальші можливості, передусім для власників паїв, сімейних ферм, дрібних фермерів, об'єднуватися з метою ефективного ведення господарської діяльності та вирі-

шення завдань, які під силу вирішити спільно [8].

Деталізований аналіз прийнятого Закону України "Про сільсько-господарську кооперацію", свідчить, що він зорієнтований лише на великих гравців сільськогосподарського бізнесу, які створюють квазікооперативи, однак залишає поза своєю увагою власників особистих селянських господарств (присадибних наділів). При цьому цей законодавчий акт у більшості своїх статей спрямований на регулювання діяльності сільськогосподарських кооперативів.

ВИСНОВКИ

Отже, сільськогосподарська кооперація розкриває перед виробниками свинини, особливо малих форм, широкий спектр нових можливостей, використання яких підвищить ефективність роботи підприємств молочно-продуктового підкомплексу, сприятиме зростанню рівня зайнятості та доходів населення сільських територій, продовольчої безпеки країни.

Заходами державної підтримки формування регіональних кооперативних систем можна виділити: асоційоване членство у кооперативі організації із державним капіталом; грантова підтримка кооперативів; надання субсидій на компенсацію затрат на організацію або вступ до кооперативу, закупівлі продукції, придбання виробничих ресурсів; сприяння в організації ринків збуту, а саме: створення регіональних інтернет-майданчиків для реалізації продукції кооперативних мереж, організація взаємодії кооперативної системи із роздрібними мережами національного та регіонального рівня; інформаційно-консультаційна підтримка — проведення навчання з питань організації та діяльності кооперативів, допомога у підготовці засновницьких документів, консультування по складанню ТЕО (техніко-економічного обґрунтування) і бізнес-планів, консультування та оформлення документів для одержання держпідтримки; передбачення лізингу сільськогосподарської техніки та технологічного обладнання, племінної продукції до 7—10 років за пільговою ставкою; надання спеціалізованих кредитних продуктів для сільськогосподарських кооперативів — комплексне кредитування на умовах проектного фінансування на цілі будівництва об'єктів для зберігання та переробки сільськогосподарської продукції терміном до 10 років; кредитування поповнення оборотних засобів для забезпечення господарської діяльності терміном до 1 року за пільговою

ставкою; надання гарантій по довгострокових кредитах і лізингу, які виділяються сільськогосподарським кооперативам до 20 % вартості предмета лізингу і до 75 % суми основного боргу по кредиту.

Література:

1. Калачевська Л. І. Сільськогосподарська кооперація у контексті інноваційного розвитку сільських територій в Україні. Інтелект XXI. 2018. № 6. С. 61—65.

2. Рибчак О. С., Бондаренко Н. В., Кобилянський О. М. Кооперація як основний регуляторний механізм розвитку підприємницької діяльності аграрної сфери. Агросвіт. 2019. № 6. С. 20—26.

3. Головка Р. А. Кооперація виробничо-господарської діяльності фермерських господарств. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 19. С. 34—38.

4. Безус Р. М., Крючко Л. С. Кооперація та інтеграція в аграрному бізнесі. Агросвіт. 2020. № 6. С. 3—9.

5. Дідківська Л. В. Сільськогосподарська кооперація — основа розвитку аграрного підприємництва в Україні. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. 2017. Вип. 12 (1). С. 186—192.

6. Халак В. І. Зоотехнічна та економічна оцінка відгодівельних і м'ясних якостей молодняка свиней різного генетичного походження. Свинарство. 2019. Вип. 72. С. 52—60.

7. Слинко М. Ю. Кооперація як інструмент економічного розвитку сільських територій Черкаського регіону. Економічний простір. 2020. № 154. С. 161—164.

8. Гнатишин Л. Б., Прокопишин О. С., Бутів А. М. Кооперація як чинник формування стратегічного потенціалу суб'єктів агро бізнесу. Український журнал прикладної економіки. 2020. Т. 5, № 2. С. 16—24.

References:

1. Kalachevs'ka, L.I. (2018), "Agricultural cooperation in the context of innovative development of rural areas in Ukraine", *Intelekt XXI*, vol. 6, pp. 61—65.

2. Rybchak, O. Bondarenko, N. and Kobylianskyi, O. (2019), "Cooperative as the main regulatory mechanism of the development of entrepreneurial activity in the agrarian sphere", *Agrosvit*, vol. 6, pp. 20—26.

3. Golovko, R. (2019), "Cooperation of production and economic activity of farms", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 19, pp. 34—38.

4. Bezus, R. and Kryuchko, L. (2020), "Cooperation and integration in agrarian business", *Agrosvit*, vol. 6, pp. 3—9.

5. Didkivs'ka, L.V. (2017), "Agricultural cooperation is the basis for the development of agrarian entrepreneurship in Ukraine", *Visnyk Kam'ianets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohienka. Ekonomichni nauky*, vol. 12 (1), pp. 186—192.

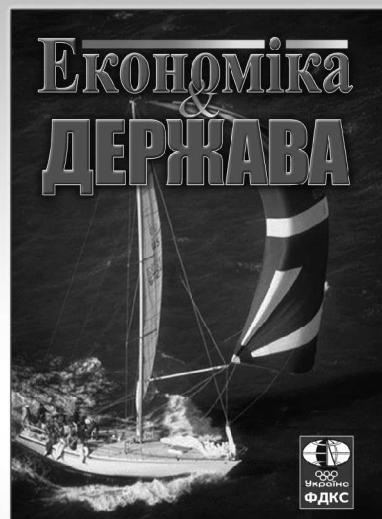
6. Khalak, V.I. (2019), "Zootechnical and economic evaluation of fattening and meat qualities of young pigs of different genetic origin", *Svynarstvo*, vol. 72, pp. 52—60.

7. Slyn'ko, M.Yu. (2020), "Cooperation as a tool for economic development of rural areas of the Cherkasy region", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 154, pp. 161—164.

8. Hnatyshyn, L.B. Prokopyshyn, O.S. and Butov, A.M. (2020), "Cooperation as a factor in forming the strategic potential of agribusiness entities", *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 5, no. 2, pp. 16—24.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2022 р.

**Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»**

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

**наукове фахове видання України
З ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ**

(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1643

Спеціальності — **051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.**

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73